

В І Д Г У К

офіційного опонента, доктора педагогічних наук, професора

Бахова Івана Степановича

на дисертацію **Василишиної Наталії Максимівни**

«Теоретичні і методичні засади

Крос-культурної освіти майбутніх магістрів сфери туризму України та

Туреччини в умовах євроінтеграційних процесів»,

поданої на здобуття наукового ступеня доктора педагогічних наук

зі спеціальності

13.00.04 «Теорія і методика професійної освіти»

01 «Освіта / Педагогіка»

Динамізм суспільних процесів, що відбуваються у сучасному глобалізованому світі, зумовлює нові стратегічні напрями перебудови освітнього процесу у вищій професійній школі та особливості неперервного професійного розвитку фахівців з метою якісної практичної діяльності в усіх галузях суспільного життя. Для вітчизняної освітньої системи це особливо актуально, оскільки відбувається в умовах розширення міжнародних зв'язків та інтеграції до європейської спільноти, що, зокрема, відображено в національних та міжнародних документах найвищого рівня (Угоді про асоціацію між Україною і Європейським Союзом (2014), Концепції мовної освіти в Україні (2011), Закон про європейський туризм (2016), Комюніке «Нова політична рамка для туризму в Європі» (2010), та ін.).

Модернізація сучасної освітньої сфери передбачає реалізацію неперервної професійної освіти вчителів англійської мови у контексті ключової державної політики як в Україні, так і в Європейському Союзі, яка зумовлена інтернаціоналізаційними, глобалізаційними та євроінтеграційними процесами, що відбуваються на національному та транснаціональному рівнях. У цьому контексті підготовка магістрів сфери туризму відіграє стратегічну роль у підготовці кваліфікованих кадрів до вирішення політичних, соціальних, культурних та інших викликів сьогодення, а також забезпеченні ними належної міжкультурної взаємодії з партнерами на міжнародному рівні.

З огляду на *актуальність та суспільну вагомість проблеми* підготовки сучасних фахівців сфери туризму, недостатню її розробленість у теоретичних та практичних аспектах, а також доцільність вивчення й запозичення зарубіжного досвіду в означеній сфері, рецензоване дисертаційне дослідження Василишиної Наталії Максимівни, присвячене питанню теоретичних і методичних засад крос-культурної освіти майбутніх магістрів сфери туризму України та Туреччини, є актуальним і своєчасним. Актуальність і необхідність роботи обґрунтовані

Вх. 51.12/98

Вг. 15.03.21р.

дисертантом належним чином.

Вважаємо, що Василишина Н. М. вдало визначила *понятійно-категоріальний апарат дослідження*. Дисертантка поставила за мету виявити конструктивні ідеї турецького досвіду, обґрунтувати можливості їх творчого використання в системі вищої туристичної освіти України в умовах євроінтеграції та експериментально перевірити авторську модель крос-культурної освіти майбутніх магістрів сфери туризму в закладах вищої освіти України, розроблену на основі турецького досвіду.

У відповідності до мети дослідження визначено концептуальну ідею, сформульовано завдання дослідження.

Слід відзначити, що *об'єкт та предмет дослідження* відповідають специфіці обраної теми, логічно продуманою постає *концепція* дослідження, яка ґрунтується на визнанні крос-культурної освіти основою готовності магістрів сфери туризму до професійної діяльності та формування їхніх професійних компетентностей, які забезпечують виконання завдань професійної діяльності в умовах євроінтеграції, а також необхідною умовою особистісного саморозвитку майбутнього фахівця сфери туризму, його професійного самовдосконалення впродовж життя.

Для розв'язання завдань дослідження та досягнення його мети використано комплекс теоретичних, емпіричних та прогностичних методів. Позитивним є те, що методи добиралися відповідно до завдань конкретного етапу дослідження, прийоми та операції з теоретичним і фактичним матеріалом здійснювалися у послідовності, визначеної програмою дослідження.

Дослідження добре сплановане, чітко визначені його методологічні й теоретичні засади, коректно сформульована більшість методологічних характеристик.

Наукова новизна результатів дослідження Василишиної Н.М. полягає у тому, що:

уперше у вітчизняній педагогічній науці на основі системного, культурологічного, особистісно орієнтованого, синергетичного, компетентнісного підходів здійснено *цілісний аналіз* організації крос-культурної освіти в Україні і Туреччині; *обґрунтовано* концептуальні засади крос-культурної освіти майбутніх магістрів сфери туризму; *виявлено* провідні тенденції у розвитку крос-культурної освіти; магістрів сфери туризму в університетах України та Туреччини; *виявлено* компоненти структури крос-культурної освіти України; *схарактеризована* професійна модель крос-культурної освіти магістрів сфери туризму Туреччини; *розроблена та експериментально перевірена* мультимовна структурно-функціональна динамічна модель; *здійснено порівняльно-педагогічний аналіз* крос-культурної освіти магістрів сфери туризму в університетах України і Туреччини;

обґрунтовано перспективні напрями впровадження конструктивних ідей досвіду Туреччини з крос-культурної освіти магістрів сфери туризму у вітчизняну практику вищої освіти;

уточнено зміст понять «міжнародна освіта», «крос-культурна комунікація», «міжкультурна комунікація», «крос-культурна компетентність», «загальнокультурна компетентність», «професійна підготовка фахівців сфери туризму», «полікультурна освіта», «крос-культурне навчання», «мультикультурна освіта»;

удосконалено методику навчання та зміст крос-культурної освіти майбутніх магістрів сфери туризму;

до наукового обігу введено нові факти, ідеї та підходи до крос-культурної освіти, обґрунтовані теоретиками і практиками Туреччини.

Також, у вітчизняний педагогічний дискурс дисертанткою введено нові маловідомі факти й ідеї щодо крос-культурної освіти майбутніх магістрів сфери туризму України та Туреччини, обґрунтовані дослідниками з цих країн; сформовано цілісну картину підготовки магістрів туризму у закладах вищої освіти України та Туреччини на сучасному етапі; розкрито сутність окремих понять та представлено персоналії сучасних європейських дослідників, які займаються проблемами підготовки фахівців у сфері туризму.

Варто відзначити, що усі положення наукової новизни рецензованого дисертаційного дослідження повною мірою обґрунтовано й підтверджено у тексті дисертації.

Належним чином обґрунтованим і реалізованим постає *практичне значення* одержаних результатів дослідження, яке вбачається Василюшиною Н.М. у тому, що теоретичні результати, узагальнення та висновки можуть бути використані для збагачення змісту низки навчальних дисциплін: «Менеджмент міжнародного туризму», «Ділова іноземна мова», «Іноземна мова за професійним спрямуванням», «Інноваційні технології в туризмі», «Міжнародний туризм», «Маркетингові комунікації в туристичній діяльності»,

Положення, фактологічний матеріал, джерельна база дослідження можуть стати основою для подальших наукових розвідок з теорії освіти, філософії освіти, порівняльної педагогіки та педагогічного прогнозування, для розширення та оновлення змісту ряду нормативних курсів та вибіркових дисциплін, проведення семінару-тренінгу на кшталт «Крос-культурна освіта: досвід і перспективи», подальшого використання інформаційно-комунікаційних технологій в освіті, інноваційних технологій навчання майбутніх магістрів туризму.

Здобувачка здійснювала дослідження відповідно до плану науково-дослідної роботи Національного авіаційного університету: «Психолого-педагогічні

умови реалізації компетентнісної парадигми освіти у ВТНЗ» та «Місце інноваційних комунікацій у формуванні іншомовної компетентності майбутніх фахівців напрямку «Міжнародні відносини».

Структура дисертації продумана та логічно вибудована. Робота складається зі вступу, п'яти розділів, висновків до них, висновків, списку використаних джерел та додатків. Список опрацьованих джерел налічує 1015 одиниць, з яких 331 джерело іноземними мовами, що підкреслює ґрунтовне вивчення авторкою досліджуваної тематики.

Дисертаційне дослідження логічно починається із визначення теоретичних і методологічних засад крос-культурної освіти майбутніх магістрів туризму України та Туреччини в умовах євроінтеграційних процесів.

У першому розділі – *«Теоретико-методологічні засади крос-культурної освіти в умовах євроінтеграційних процесів»* – Н. М. Василичина ґрунтовно висвітлює стан розробленості проблеми й визначає концепцію і методологію дослідження. Доцільно відмітити, що в даному розділі дається чіткий аналіз наукового внеску сучасних дослідників у розв'язання проблеми крос-культурної освіти. Крім того, дисертантка розкриває сутність основних понять крос-культурної освіти, що слугує підґрунтям для подальшого оперування концептосферою у контексті проблеми дослідження. Дисертантка продемонструвала широку обізнаність з роботами вітчизняних та зарубіжних науковців – філософів, соціологів, педагогів, психологів та інших фахівців з проблем крос-культурної освіти, виявила вміння систематизувати їх й узагальнювати відповідно до мети і предмета дослідження.

Заслуговує на увагу дане автором визначення *концепту* категорійного феномена «крос-культурна освіта майбутніх магістрів сфери туризму», яке вона наскрізно використовує у дослідженні: тривалий емоційно забарвлений процес адаптації фахівця до нового професійного середовища та його вимог шляхом формування необхідних поглядів, умовиводів; набуття знань та умінь; оволодіння техніками у процесі активного міжкультурного навчання з метою набуття або модифікації уявлень про варіативність міжкультурних ситуацій, практичного іноземного досвіду та алгоритмів міжособистісної взаємодії у сфері туризму.

У межах дослідження першого розділу Василичиною Н.М. було виконане перше та друге завдання : виявлено соціально-економічні детермінанти та тенденції розвитку крос-культурної освіти сфери туризму в умовах глобалізаційних та євроінтеграційних процесів; здійснено теоретичний аналіз стану й тенденцій розвитку крос-культурної освіти у вітчизняних і зарубіжних дослідженнях України та Туреччини.

У другому розділі – *«Організаційно-змістові особливості крос-культурної освіти майбутніх магістрів сфери туризму в Україні і Туреччині»* розкрито

змістово-технологічний контекст організації крос-культурної освіти в Україні та Туреччині, що було визначено у наступних двох завданнях дослідження – по-перше, проведення аналізу змістово-структурних положень крос-культурної освіти майбутніх магістрів сфери туризму в університетах України та Туреччини та, по-друге, виокремлення і опису компонентів крос-культурної освіти майбутніх магістрів сфери туризму.

Справжньою новизною науково-педагогічного змісту дисертації постає обґрунтування функціонування професійної моделі крос-культурної освіти магістрів сфери туризму Туреччини, та виокремлення конструктивних ідей прогресивного досвіду крос-культурної освіти магістрів сфери туризму Туреччини, наприклад, крос-культурна підготовка магістрів сфери туризму на базі Міжнародної академії туризму в Анталії, які можуть бути використані в діяльності університетів України.

Заслуговує на увагу представлений дисертанткою переконливий наскрізний аналіз змісту та структури професійної підготовки майбутніх магістрів сфери туризму в університетах Туреччини та виокремлені і сформульовані мотиваційно-ціннісний, когнітивно-пізнавальний, крос-культурно-поведінковий компоненти крос-культурної освіти майбутніх магістрів сфери туризму України.

Нам імпонує позиція автора щодо визначення особливостей функціонування як усієї системи крос-культурної освіти магістрів сфери туризму Туреччини, так і означених окремих її компонентів в розрізі інтернаціоналізації вищої освіти, в глобальному та полікультурному контекстах, які безумовно впливають на організаційно-змістове забезпечення додипломної та післядипломної освіти магістрів туризму.

Цілком погоджуємося з дисертанткою стосовно того, що системний аналіз предмета дослідження повинен ґрунтуватися на врахуванні двох найбільш вагомих компонентів неперервної професійної освіти – додипломного та післядипломного. З огляду на це логічним видається послідовне їх вивчення на основі обґрунтованих у попередніх розділах положень.

Особливо відзначимо виокремлені дисертанткою в структурі крос-культурної освіти майбутніх магістрів сфери туризму в університетах Туреччини *психолого-туристичний компонент* спрямований на розвиток самосвідомості магістра сфери туризму, його творчої індивідуальності, та *культурологічний компонент*, який включає навчальні дисципліни, зміст яких відображає засвоєння загальнолюдського досвіду у галузях культури, мистецтва, літератури; *практичний туристичний компонент* спрямований на вивчення сучасного туристичного досвіду, оволодіння практичними навичками крос-культурної взаємодії в туристичному середовищі та системою методів і засобів вирішення професійних та проблемних задач.

У цілому матеріал 2-го розділу дисертаційної роботи логічно викладений, характеризується власним поглядом на вирішення визначених завдань дослідження.

Отримані результати другого розділу підтверджують одну із часткових гіпотез порівняльно-педагогічного дослідження у тому, що аналіз організаційно-змістових особливостей крос-культурної освіти майбутніх магістрів сфери туризму в Україні і Туреччині із подальшим виокремленням її компонентів сприятиме модернізації професійної підготовки фахівців сфери туризму в умовах євроінтеграційних процесів.

У третьому розділі – «Інноваційні педагогічні умови ефективної організації крос-культурної освіти майбутніх магістрів сфери туризму в Україні та Туреччини на етапах євроінтеграції» авторка реалізовує одне з основних завдань дослідження, а саме – здійснює ґрунтовний аналіз п'яти інноваційних педагогічних умов успішної організації крос-культурної освіти майбутніх магістрів сфери туризму в Україні та Туреччині, застосування яких у навчальному процесі сприятиме підвищенню ефективності крос-культурної освіти магістрів сфери туризму в Україні.

Акцентовано увагу на перевагах досвіду Туреччини, які полягають у тому, що в університетах повністю запроваджуються дистанційні курси, в той час як в закладах вищої освіти України ці технології використовуються лише у системі змішаного навчання.

Доведено, що використання методів активного навчання є надзвичайно важливим у системі крос-культурної освіти магістрів сфери туризму.

Особливо наголошено на важливості забезпечення академічної мобільності майбутніх магістрів сфери туризму через міжнародну співпрацю, участь у міжнародних освітніх програмах та проектах, «Еразмус Мундус», «Темпус», «Сократ», «Жан Моне», «Mitacs Globalink Research Internship», «Програма обміну для студентів вищих навчальних закладів», «Global UGRAD», «Mevlana» (Туреччина). що стає пріоритетом розвитку освіти сьогодення.

Цілком логічно зауважено, що перевага академічної мобільності студентів у тому, що вона надає можливість певною мірою задовольнити особистісні потреби, зокрема пошук кращих умов навчання й роботи, а також сприяє розвитку системи освіти в цілому, розширенню культурних взаємозв'язків між країнами.

Абсолютно поділяємо позицію дисертантки щодо п'ятої інноваційної педагогічної умови крос-культурної освіти майбутніх магістрів сфери туризму, яка передбачає формування професійної англомовної та франкомовної комунікативної компетентності майбутніх магістрів сфери туризму. На наше переконання, це сприятиме підвищенню конкурентноздатності майбутніх магістрів туризму на сучасному ринку праці.

Вважаємо, що у четвертому розділі – «Імплементція позитивного туристичного досвіду Туреччини з крос-культурної освіти майбутніх магістрів сфери туризму в університетах України» дисертантка реалізувала прикладний аспект свого дослідження, а саме – реалізовано завдання дослідження розробити авторську п'ятиетапну методику, технологічне забезпечення та мультимовну структурно-функціональну модель крос-культурної освіти майбутніх магістрів сфери туризму в закладах вищої освіти України в умовах євроінтеграції із залученням турецького досвіду професійної моделі крос-культурної освіти майбутніх магістрів сфери туризму в Туреччині.

В рамках представленої авторської моделі реалізовано другу інноваційну педагогічну умову – використання інформаційно-комунікаційних технологій в підготовці майбутніх магістрів сфери туризму у процесі виконання презентацій під час вивчення вібіркової дисципліни «Іноземна мова у професійному спілкуванні» на теми: “World Tourism”, “Make the Right Booking”, “Jobs in Tourism”, “Choosing the Right Person for the Right Job”, “Visitor Centres”, “Service Improvements”, “Types of Package Tours”, “Design of Package Tours”, “Types of Accommodation”, “Hotels Diversity”.

Виявлено, що іншомовно комунікативно практичний етап набуття крос-культурної освіти магістрів сфери туризму передбачав формування у магістрів сфери туризму іншомовної комунікативної компетентності як необхідної складової крос-культурної освіти майбутніх фахівців, тобто реалізацію п'ятої інноваційної педагогічної умови формування професійної англійської та франкомовної комунікативних компетентностей майбутніх магістрів сфери туризму

Таким чином, було експериментально перевірено ефективність розробленої п'ятиетапної методики та інноваційних педагогічних умов її реалізації шляхом визначення мотиваційно-ціннісного, когнітивно-пізнавального та крос-культурно-поведінкового критеріїв і показників.

Варто зауважити, що у процесі діагностики сформованості зазначених вище компонентів крос-культурної освіти майбутніх магістрів сфери туризму були окреслені такі рівні, як: *базовий*, який відповідає початковому (English Basic User (A1, A2, A2+) – A1 (Beginner), A2 (Elementary English), A2+ (Pre-Intermediate English)), *оптимальний*, що відповідає середньому та вище середнього рівням (English Independent User (B1, B2) – B1 (Intermediate English), B2 (Upper Intermediate English)) та *максимальний*, який корелює із високим і надвисоким міжнародними рівнями (Proficient English User (C1, C2) – C1 (Advanced English), C2 (Proficiency/Mastery English)).

Останній, п'ятий розділ дисертаційного дослідження «Перспективність використання турецького досвіду в євроінтеграційних умовах для вдосконалення крос-культурної освіти майбутніх магістрів сфери туризму в Україні» забезпечив

реалізацію завдання провести порівняльний аналіз крос-культурної освіти майбутніх магістрів сфери туризму в Україні та Туреччині та обґрунтувати науково-методичні рекомендації щодо використання конструктивних ідей турецького досвіду в умовах розбудови крос-культурної освіти для магістрів сфери туризму в Україні.

Виявлено позитивні ідеї турецького досвіду та обґрунтовано рекомендації щодо творчого використання їх у модернізації української системи крос-культурної освіти в умовах інтеграції до європейського та світового освітнього простору на стратегічному, змістовому та організаційному рівнях.

Здійснивши аналіз освітніх системи України та Туреччини з питання використання інформаційно-комунікаційних технологій, дисертантка акцентує увагу на перевагах досвіду Туреччини, які полягають у тому, що в університетах повністю запроваджуються дистанційні курси, в той час як в Україні ці технології використовуються лише у системі змішаного навчання. Крім того, проведений аналіз досвіду Туреччини з питання активних методів навчання дав можливість виокремити такі їх види, як корпоративні семінари, коучинг, крос-культурне навчання та «dilemma decision», впровадження яких у процес крос-культурної освіти майбутніх магістрів сфери туризму сприятиме ефективності їхньої підготовки до професійної взаємодії.

Отже, можемо говорити про підтвердження останньої часткової гіпотези дослідження у тому, що вивчення турецького досвіду, узагальнення конструктивних ідей та обґрунтування науково-методичних рекомендації щодо їх імплементації в українських закладах вищої освіти позитивно впливатиме на підготовку магістрів сфери туризму в умовах інтеграції України до європейського простору.

Висновки дисертації відображають основний її зміст. Вони чітко сформульовані, співвіднесені із завданнями, послідовні, змістовні. Представлені *додатки* чітко вибудовані та відповідають загальній логіці авторського дослідження, доповнюють і конкретизують зміст дисертації. Аналізуючи список використаних джерел, слід зазначити, що автором опрацьована значна їх кількість та у цілому переважна більшість з них є досить сучасними, з яких 294 – іноземними мовами, що становить майже половину опрацьованих джерел. Загалом, представлене дисертаційне дослідження є досить вагомим і має практичне значення, усі теоретичні положення є переконливими, науково обґрунтованими численними статистичними даними у формі таблиць і рисунків. Вважаємо, що дисертантом використані сучасні методи дослідження, відповідно логіці роботи.

Вважаємо, що Василишина Наталія Максимівна в повній мірі оприлюднила результати наукового пошуку в 81 публікаціях (70 одноосібна),

серед яких: 2 підручники, 31 стаття, яка відображає основні наукові результати дослідження (в тому числі – у зарубіжних періодичних фахових виданнях), 40 – апробаційного характеру, 8 – додатково відображають наукові результати дослідження. Зазначимо, що текст автореферату відповідає тексту дисертації, адекватне охоплює усі складові наукового дослідження.

Таким чином, можна вважати, що поставлені в дослідженні завдання виконано.

Високо оцінюючи результати дисертаційного дослідження Василюшиної Наталії Максимівни, вона не позбавлена певних дискусійних моментів, вважаємо за необхідне висловити певні *міркування та зауваження*, що виникли у процесі рецензування дисертації.

1. Проведений теоретичний аналіз науково-практичних джерел науковців в повній мірі відображає проблематику теми дисертаційного дослідження, але робота мала би ширші перспективи практичного застосування якби авторка більше сконцентрувалася на прикладних аспектах підготовки магістрів туризму в системі освіти Туреччини на основі праць турецьких науковців з даної тематики.

2. На нашу думку, було б доцільно подати опис актуальності роботи і наукової новизни лаконічніше, виділити головне й згорнути другорядне.

3. Розділ I “Теоретико-методологічні засади крос-культурної освіти в умовах євроінтеграційних процесів» (с. 57–170) на нашу думку, є дещо перевантаженим, що в цілому позначилося на загальному обсязі розділу.

4. Вважаємо, під час аналізу авторкою системи підготовки магістрів туризму в Україні та Туреччині, варто було б приділити увагу особливостям програм підготовки докторів філософії в галузі туризму у цих країнах, акцентувати на недоліках зазначених програм, що дало б більш повне уявлення про логічну наступність навчальних програм магістратури і докторантури.

5. Розділ 2, заявлений в роботі як „Організаційно-змістові особливості крос-культурної освіти майбутніх магістрів сфери туризму в Україні і Туреччині” має, на нашу думку, більше констатувально-описовий характер. Вважаємо, що підсилення його аналітичної складової позитивно вплинуло б на його зміст.

6. На нашу думку, у другому розділі дисертації у процесі розкриття методологічних основ крос-культурної освіти дисертантка відійшла від усталених канонів викладу методології дослідження. Цей розділ дисертації, на нашу думку, був би більш логічним і переконливим за умови подання матеріалу відповідно до загально прийнятої схеми методологічного аналізу.

7. Потрібно вказати також і на технічну сторону: у тексті дисертації мають місце окремі мовно-стилістичні огріхи.

Загалом, вказані критичні зауваження, скоріше, є рекомендаціями для подальшої наукової роботи і не знижують високої оцінки дослідження Н. М. Васишиної в цілому, його наукової та практичної значущості.

Загальний висновок. Дисертаційне дослідження Васишиної Наталії Максимівни “теоретичні і методичні засади крос-культурної освіти майбутніх магістрів сфери туризму України та Туреччини в умовах євроінтеграційних процесів” є завершеним науковим дослідженням, виконаним автором самостійно на актуальну тему, а отже таким, що робить вагомий внесок у розвиток теорії і методики професійної освіти.

Враховуючи актуальність, новизну, важливість одержаних автором результатів і практичну значущість сформульованих положень і висновків, дисертаційна робота Васишиної Наталії Максимівни повністю відповідає вимогам що висуваються до докторських дисертацій пп. 10, 12-14 «Порядку присудження наукових ступенів і присвоєння вченого звання старшого наукового співробітника», затвердженого постановою Кабінету Міністрів України № 567 від 24 липня 2013 року, а її автор заслуговує на присудження наукового ступеня доктора педагогічних наук зі спеціальності 01 «Освіта / Педагогіка», 13.00.04 – теорія і методика професійної освіти.

Офіційний опонент:

доктор педагогічних наук, професор,
завідувач кафедри іноземної філології та перекладу
Приватного акціонерного товариства
«Вищий навчальний заклад «Міжрегіональна
Академія управління персоналом»

Підпис професора Бахова І. С. підтверджую.

Ректор

Приватного акціонерного товариства
«Вищий навчальний заклад «Міжрегіональна
Академія управління персоналом»

